

Srečo Dragoš

Vprašanje klošarjev

Problemi v zvezi s klošarstvom se ne začnejo šele pri njegovem reševanju ali pri iskanju vzrokov zanj, ampak že pri *opredeljevanju* tega socialnega pojava. Francoska beseda *clocher* pomeni zvonik in cerkveni stolp ali župnijo ali občino, v kateri je zvonik (figurativni pomen je tudi: šepati). Včasih so namreč z zvonjenjem oznanjali razdeljevanje brezplačne hrane za ljudi, ki so bili brez sredstev za preživljanje - prav njih pa se je oprijela oznaka *clochard*, ki pomeni:

1. brezdomec,
2. potepuh.

Ob tem se na besedo *cloche* vežejo tudi drugi pojmi, npr. slab delavec, nesposobnež, neroden, bedast (npr. *fondre la cloche* = vse mostove za seboj podreti) ipd.¹ Že sam izraz torej nakazuje, da je zelo težko *označeno* opredeliti ta pojav, podobno kot je težko opredeliti na primer pojem revščine ali slabe prehrane (pa vendar zaradi nezmožnosti natančnejše definicije ne moremo reči, da ti pojavi ne obstajajo). Za namen tega prikaza zadostuje, če rezerviramo pojem klošarstva za tisti del revežev, ki so brez vsakršnih sredstev za preživljanje, brez prebivališča ter zaposlitve in brez trajno izraženega interesa, da bi si to pridobili. Zato bi veljalo klošarje načelno razlikovati od tistih, ki so padli v revščino zlasti zato, ker so njihova prizadevanja, da se jim to ne bi zgodilo, ostala nezadostna (brezposelnost, stanovanjska kriza, upadanje družbenega standarda ipd.). Hkrati pa bi bilo tudi napačno, če bi razumeli zgornjo opredelitev klošarstva zgolj v romantičnem smislu, tj., kot nekakšen stereotipen življenjski stil, za katerega se nekdo odloči povsem iz osebnih razlogov in prostovoljno. Že prve raziskave o klošarjih (npr. Vexliardova) namreč poudarjajo, da klošar ni "nikdar samo clochard: po malem dela, občasno berači in včasih izmika".

"Treba je poudariti, da so tiste značilnosti, ki opredeljujejo clocharda, najbolj pogosto kasneje pridobljene; vsi ali vsaj večina teh ljudi je poznala nekoč normalen način življenja..."²

Kljub načelni ločitvi med klošarji in drugimi, za katere je značilno življenje v revščini, je treba verjetno tudi vzroke klošarstva iskati zlasti v socialnih razmerah, ne pa npr. v osebni (ali celo genski) strukturi posameznikov. To je ugotovil tudi Vexliard, ko je svojih 430 opazovanih primerov klošarjev razvrstil *po pogostosti* v naslednje štiri skupine:

- tiste, ki so jih v brezdolje in pasivizacijo porinile družbene razmere,
- tiste, pri katerih zasledimo osebne probleme, duševne konflikte,
- duševno zaostale in bolne,
- tiste, katerih brezdolje je zapoznel odsev delinkventne dejavnosti v letih

¹ Anton GRAD: *Francosko-slovenski slovar*. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1990.

² Cit. po Latja VODOPivec (idr.), *Socialna patologija*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1969, str. 88, 89 (80-101).

vitalitete.

Prepletanje osebnostnih razlogov za klošarstvo s situacijskimi ali socialnimi je omenjeni avtor dobro povzel v naslednji ugotovitvi: "Družbeni uspeh more zabrisati to, kar je nezaželeno; narobe pa družbeni neuspeh podčrta nezaželeno in deformira tudi najboljše kvalitete."¹

Ker tega gotovo ne more spremeniti nobena družbena ureditev, je nezadostno iskati rešitve za pojave brezdelja, potepuštva in beračenja *zgolj* na sistemski ravni (tj., *zgolj* na ravni socialno-političnega, kazensko-represivnega, socializacijskega idr. sistema). Tudi uvedba socialne zakonodaje ni teh pojavov v nobeni družbi povsem odpravila, čeprav jih je omilila in bistveno zmanjšala. Pogled v zgodovino kaže, da se družbe med sabo niso razlikovale po tem, ali so imele opraviti s tovrstnimi pojavi ali ne, pač pa po *odnosu* do njih. V antiki je bilo npr. mogoče vsakega, ki je bil brez sredstev za preživljanje in brez prebivališča, takoj narediti za sužnja; srednji vek se je odlikoval po represivni zakonodaji kot poskusu dokončne rešitve problema potepuštva (Karel Veliki npr. na začetku 9. stol. odredi, da je treba vse potepuhe izgnati, s čemer se problem potepuštva še bolj zaostri); čas od 14. do 16. stol. pa je znan po krutosti t. i. beraških redov (ki so za brezdelništvo in potepuštvo predvidevali naslednje kazni: bičanje, žigosanje, rezanje ušes, prisilna dela, natezovalnice, suženjstvo na galejah, iztrganje jezika, smrtna kazen z mučenjem; Henrik VIII. v skladu s te vrste zakonodajo pobesi 8.000 potepuhov).² Vsa skrb za reveže je bila prepuščena karitativni dejavnosti, v imenu katere je cerkev obdavčila kmete s cerkveno desetino ter se obogatila s prodajo "odpustkov" (kar je bil tudi razlog razkola znotraj nje). Premik se zgodi šele z reformacijo in humanizmom, ko se v reševanje te vrste problemov vključi država (prvo organizirano izvajanje skrbstva za reveže na oblastveni ravni se uvede v Nürnbergu l. 1522 in v Strassburgu l. 1523). V času zgodnjega kapitalizma se problem brezdelnežev in potepuhov še zaostri z nastankom rezervne industrijske armade (prvotna akumulacija kapitala), na ta način prizadetim pa ni bil naklonjen niti marksizem kot množična ideologija in gibanje izkoriščenih. Marx in Engels (v enem od jugoslovanskih učbenikov socialnega dela sta poimenovana za "socialne delavce svojega časa")³ sta namenila t. i. lumpenproletariatu enako usodo kot Henrik VIII.:

"*Lumpenproletariat*, ta izvržek izprijenih subjektov vseh razredov, ki se zbira predvsem v velikih mestih, je izmed vseh možnih zaveznikov najslabši. Ta svojat je absolutno kupljiva in absolutno vsiljiva. Če so francoski delavci ob vsaki revoluciji pisali na zidove: *Mort aux voleurs!* Smrt tatovom! in tudi nekatere postrelili, se to ni dogajalo iz navdušenja za lastnino, marveč v pravilnem spoznanju, da se je treba predvsem te sodrge znebiti. Vsak delavski voditelj, ki uporablja te malopridneže za svojo gardo ali se nanje opira, dokazuje že s tem, da je izdajalec gibanja."⁴

Na slovenskem prostoru je bilo ubožno skrbstvo organizirano šele po prvi svetovni vojni, do takrat pa je to bila pristojnost domovinskih občin. Tako je npr.

¹ Cit. *ibid.*, str. 90.

² *Ibid.*, str. 94.

³ Yves-Rastimir NEDELJKOVIĆ, *Socijalni rad*, I. Beograd, 1982, str. 5.

⁴ Friedrich ENGELS, *Nemška kmečka vojna*. MEID, III, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1979, str. 188.

12. III. 1873 sprejet poseben zakon "o javni skrbi ubogih (siromakov)", ki je s kar 61 členu zavezoval občino, da "podpira pod pogoji tega zakona le one, kateri se vsled zunanjih, od njihove volje neodvisnih okoliščin nikakor ne morejo sami živiti (hraniti), ali pa v bolezni si sami, in iz svojega in s svojimi močmi sredstva za ozdravljenje in potrebno postrežbo spraviti."¹ Hkrati zakon (v 33. členu) izrecno prepoveduje vsako beračenje ter izdajanje kakršnegakoli potrdila, ki bi ga lahko imetnik uporabil za beračenje. V primerih pa, ko "se zaloti oseba za delo sposobna, ki nima ne ob čem živeti, ne dopuščenega prisluzka", ta člen določa za osebo prisilno delo (za hrano ali za mezdo); če oseba tega noče sprejeti, "bode kaznovana z ostrim zaporom od osmih dni do enega meseca".

Če je bil torej v prejšnjem stoletju siromakom in brezdelnežem namenjen poseben zakon ("o javni oskrbi ubogih"), je bila v stari Jugoslaviji tovrstna problematika že vključena v kazenski zakonik 1931), v novi Jugoslaviji pa v Zakon o prekrških zoper javni red in mir. Starojugoslovanski kazenski zakonik je za brezdelnost (v obliki potepanja, vlačugarjenja, beračenja, ukvarjanja z igrami na slepo srečo) določal zapor do enega leta ali celo od enega do petih let (takrat, ko se prejšnje oblike brezdelja kombinirajo s kaznivim dejanjem).² Ko je v novi Jugoslaviji delomrzništvo, potepništvo, beračenje ipd. prešlo iz kazenskega zakonika v predpise o prekrških, se je zmanjšala tudi zagrožena kazen, ki je za večino prekrškov znašala od enega meseca zapora (izjemoma za hujše prekrške do dveh mesecev). Sodobni slovenski Zakon o prekrških zoper javni red in mir je ostrejši in v 10. členu določa zaporno kazen do 60 dni tudi za tistega, "kdor se klati, potepa ali berači" (4. točka; pri tem ni jasno, kakšna je razlika med klatenjem in potepanjem ter med potepanjem in svobodnim, tj., dovoljenim gibanjem - zakon je torej manj precizen in bolj restriktiven kot citirani zakon o revežih izpred stotih let).³

Vprašanja brezdelja, potepništva, klošarstva se zaostrojujejo takrat, ko se povečuje dinamika družbenega spreminjanja, saj so v takih razmerah prav ljudje z družbenega dna najmanj opremljeni za prilagajanje na spremembe. S tem raste pomen socialne zakonodaje, ki bi na tem področju stabilizirala razmere, kar pa se pri nas ni nikoli zgodilo, saj se tovrstna zakonodaja še danes spreminja. V stari Jugoslaviji (SHS), ki je hotela biti že od nastanka naprej podobna evropskim državam tudi po zakonodaji, naj bi postala za socialno področje odločilnega pomena zlasti dva zakona: zakon o zavarovanju delavcev, ki uvaja obvezno zavarovanje delavcev na celotnem območju Jugoslavije (za primere bolezni, onemoglosti, starosti ter smrti), in pa zakon o varstvu ubožnih, starih ter onemoglih oseb, tj., vseh tistih odraslih, ki niso imeli pravic do varstva iz naslova socialnega zavarovanja in vojne invalidnosti. Oba zakona sta bila sprejeta 1922., vendar se v praksi nista izvajala: zaradi upiranja delodajalcev plačevanju obveznih prispevkov so postali delavci zavarovani (za primer onemoglosti, starosti in smrti) šele leta 1937; podobno tudi zakon o varstvu ubožnih in onemoglih sploh ni mogel stopiti v veljavo, ker ni bil nikoli izdan zakon o njegovi izvedbi, ki je bil predviden kot pogoj za izvajanje prvega.⁴

¹ Zbirka zakonov. Priredil Ivan DEČKO, tiskal in založil Dragotin Hribar, Celje, 1892, str. 177.

² Gl. K. VODOPIVEC (idr.), *Socialna...* Str. 97-98.

³ Zakon o prekrških zoper javni red in mir. Ur. l. SRS, 16/74, 42/86, 8/90.

V novi (socialistični) Jugoslaviji pa je bila socialna varnost vezana na zaposlenost in oboje skupaj na ekonomijo, zunaj katere ni bilo posebne socialne politike; v tem smislu je postal koncept socialne varnosti problematičen vselej, ko se je problematiziralo gospodarstvo, to pa se je bilo prisiljeno nenehno "tržno" preusmerjati. Ker seveda tržna racionalizacija ni združljiva s polno (stabilno) zaposlenostjo vseh, je tak koncept "socialne" politike nujno odpovedal.

V zvezi s socialo je torej na našem prostoru *kontinuiteta* zakonske regulative opazna le v represiji, se pravi na področju, ki je za reševanje socialnih problemov popolnoma nepomembno. Pomembnejša je zato konkretnejša pomoč brezdomcem in revežem, ki je med obema vojnama potekala v okviru civilne družbe, tj., prek številnih humanitarnih organizacij, dobrodelnih društev in cerkvenih ustanov (zlasti npr. Družba sv. Vincencija Pavelskega in Družba sv. Elizabete, ki sta imeli na Slovenskem najdaljšo tradicijo). Poleg številnih zavetišč in zavodov je bila pomembna ponudba ljubljanske Cukrarne, v kateri so bili l. 1938 ustanovljeni socialni zavodi. V Cukrarni je takrat delovala ljudska kuhinja, namenjena brezposelnim, dana je bila možnost prenočevanje (50 postelj), ponujala je zavetišče zapuščenim otrokom, v njej pa je delovala tudi ogrevalnica (posebej za moške in posebej za ženske).²

Cukrarna je opravljala svojo funkcijo tudi v povojnem socializmu (kot hotel kategorije "D"), vse dokler je l. 1986 niso zaprli. S tem so vrgli na cesto trideset brezdomcev, Ljubljana (ali Slovenija) pa je ostala za več let brez kakršnekoli ustanove, ki bi dajala brezdomcem streho nad glavo. To je bil glavni povod za ustanovitev ljubljanskega Zavetišča za brezdomce (1989). Gre za prvo ustanovo te vrste pri nas, ki poleg tega dobro ilustrira družbeno pozornost do tovrstne problematike.

Zavetišče za brezdomce je enota Centra za socialno delo Ljubljana Center in deluje pod okriljem ljubljanskega Mestnega sekretariata za socialno in zdravstveno varstvo. Do odprtja tega zavetišča so brezdomce "reševali" organi pregona, sodišče in organi za izvajanje kazenskih sankcij - na ta način so po Zakonu o prekrških zaporih omogočali (največ) dvomesečno oskrbo, kar pomeni za brezdomca stigmatizacijo, hkrati pa zdravstveno oskrbo, prenočišče, redno ter toplo prehrano; če želi, si lahko z delom pridobi manjši zaslužek za čas po prestajanju kazni, ob odpustu pa mu po potrebi priskrbijo tudi ustrezna oblačila (prek Rdečega križa). Značilno je, da prihajajo brezdomci v zapor predvsem na prezimovanje in zaradi manjših tavin, ki so večkrat storjene prav v ta namen. Socialni delavec iz zaporov na Povšetovi Miran Potočki pravi:

"Teh tavin je več pred zimskim časom. Večina klošarjev to namerno počne, zato da so čez zimo pod streho, na varnem, imajo hrano, zdravniško oskrbo... Sami

¹ 10. Gl. Anton Kržišnik, *Uvod v zgodovino socialne politike*. Partizanska knjiga, Ljubljana, 1976, str. 179-180, 277.

² Gl. Tadeja GODNIK, Helena MISLEJ-KOBAL, *Pomoč klošarjem v Ljubljani leta 1991*. Diplomatska naloga, VŠSD, Ljubljana 1991. Kot prostovoljna pomoč, ki so je deležni klošarji v Ljubljani l. 1991, so v nalogi prikazane dejavnosti Rdečega križa, frančiškanov (Tromostovje, Vič), Bogoslovno semenišče, skladišče oblačil. Zanimiv prikaz socialnih razmer v tridesetih letih je podan tudi v Dunja FABEC, *Socialne razmere na Slovenskem v letih 1930 in 1931 po časopisu "Slovenec"*. Diplomatska naloga, VŠSD, Ljubljana, 1991.

priznajo, da hočejo biti zaprti čez zimske mesece. Pred leti je bilo takih namernih tatvin klošarjev več.”¹

Verjetno je omenjeni upad “namernih” tatvin tudi v zvezi s postavitvijo Zavetišča: zdaj se zaradi strehe nad glavo in minimalne oskrbe ni treba več zateči v zapor (to velja za brezdomce na širšem ljubljanskem območju). Leto pred ustanovitvijo Zavetišča je obratovala Razdeljevalnica hrane, ki je dajala topel obrok hrane dnevno (razen ob vikendih in praznikih) ter pomagala pri nabavi obleke in obutve prek RK. Za ta čas je bilo značilno hkrati intenzivno iskanje možnosti za prenočevanje in že prvi vidnejši odpori do tega, kar lahko vidimo iz poročila o delovanju Zavetišča: “Čeprav nam je uspelo zagotoviti bivalni kontejner, v katerem bi lahko prenočevalo 23 oseb, ga zaradi nasprotovanja krajanov na možnih lokacijah nismo smeli postaviti in zato prenočevanja nismo organizirali”² že leta 1988, pač pa šele leto kasneje. Novembra 1989 so pridobili adaptirane prostore za prenočevanje s 25 ležišči (od tega 6 za ženske), s čimer zavetišče obsega (skupne) prostore za prenočevanje, prostor za razdeljevanje hrane (ki je hkrati jedilnica, skupen bivalni prostor in ob slabem vremenu zasilno prenočišče na klopeh, ko so ležišča polna) in prostor za tri zaposlene (ki meri dva kvadratna metra). Kljub temu, da bi morale biti kapacitete Zavetišča glede na potrebe še enkrat večje (po oceni A. Juratovca, vodje Zavetišča), se zaradi načrtovanih gradenj na tem mestu Zavetišče seli v “nove” prostore, ki so za tretjino manjši od obstoječih.³ Opozorila na potrebe po več ali večjih prostorih, po njihovi decentralizaciji in primernejši lokaciji, ki bi bila bližje mestnemu središču (ali npr. železniški postaji), kjer se brezdomci največ zadržujejo, so ostala zgolj želje. O takih potrebah je zgovorno že število zmrznjenih brezdomcev, ki se verjetno spreminja zlasti glede na ostrost zime:⁴

zima	zmrznjenih
1988/89	5
1989/90	9
1990/91	13

To je približno toliko kot število žrtev med zadnjo vojno v Sloveniji.

Zavetišče izvaja naslednje dejavnosti (navedene po uspešnosti):

1. Preskrba z najnujnejšo obleko in obutvijo: poleg povezave z Rdečim križem se tudi v Zavetišču zbira podarjena obleka in obutev.
2. Zdravniška oskrba in skrb za osebno higieno: povezava z zdravstvenim

¹ Cit. po T. GODNIK, H. MISLEJ, *Pomoč...* Str. 41.

² Andrej JURATOVEC, *Zavetišče za brezdomce (poročilo o delu v letu 1990)*. Ljubljana, Center za socialno delo Ljubljana Center, februar 1991, str. 1.

³ K sreči je bila to zgolj nevarnost, ki pa se ni uresničila. Zavetišče se seli (po nastanku tega zapisa) v nekoliko večje prostore.

⁴ Gre za evidenco A. Juratovca, ki zajema zgolj tiste zmrznjene brezdomce, ki jih je kot delavec Zavetišča osebno poznal (uradnih evidenc o tem ni), zato je verjetno, da so dejanske številke nekoliko večje.

domom Center, z Bolnico Golnik, s Psihiatrično bolnico Ljubljana, redni tedenski obisk patronažne sestre, redni pregledi nameščencev, nadzor nad jemanjem tistih zdravil, ki jih morajo bolniki jemati v predpisanih količinah in v določenem času. V Zavetišču je organizirana osebna higiena (umivanje, tuširanje, možnost za najnujnejše grobo pranje perila in obleke); prostore redno čistijo uporabniki sami.

3. Prenočevanje (za tiste, ki se držijo minimalnih zahtev hišnega reda): kapacitete prenočišča so večinoma polno zasedene, zato večjih razlik v zasednosti po letnih časih ni (skupno število vsakodnevnih prenočevanj je npr. v l. 1990 4.153, največ iz občine Ljubljana Center).

4. Prehrana: redni topli dnevni obrok (dnevno je naročenih 40 do 50 obrokov); tisti obroki, ki ostanejo, se razdelijo "ilegalcem"¹ ali za večerjo. Kvaliteta: večinoma enolončnice, primanjkuje zelenjave ali sadja (skromno prehrano marsikdo nadomesti z alkoholom). Propadel je poskus, da bi Zavetišče zastoj dobivalo svež kruh, ker (po besedah A. Juratovca) pek zasebnik ni mogel na ta račun uveljaviti davčnih olajšav na pristojni administraciji.

5. Organizacija in posredovanje občasnih del: zaradi slabe zaposljivosti nameščencev in krize zaposlovanja je ponudba občasnih del bolj izjema kot pravilo. Odkar Zavetišče obstaja, je bilo nekaj mesecev mogoče le sestavljati kljuke za perilo (s skromnim plačilom), tri do pet nameščencev pa je lahko opravljalo enostavna dela v bližnji privatni delavnici (s podporo Zavoda za zaposlovanje).

6. "Svetovanje in animacijsko delo": tako je v citiranem Poročilu omenjeno svetovalno delo, ki je "formalno in neformalno, skupinsko in individualno, pač glede na potrebe in naravo problemov."² Več o taki dejavnosti iz poročila ni razbrati, kot tudi ne iz intervjuja z vodjo Zavetišča ali iz občasnih obiskov v Zavetišču. Očitno se s to vrsto dela v Zavetišču najmanj ukvarjajo. Tudi "animacija" nameščencev pozna eno samo obliko, obvezno pospravljanje prostorov in v zadnjem času gledanje podarjene televizije (prej je ni bilo). Sredstev za radijski aparat ali za naročnino vsaj enega časopisa ali revije ni.

Vprašanje je, koliko je opisano zavetišče učinkovito in uspešno? Če opredelimo učinkovitost Zavetišča kot razmerje med porabljenimi sredstvi (stroški) in rezultati, ki jih pri delu dosega, lahko učinkovitost te ustanove cenimo zelo visoko. Celotna oprema prostorov (od pohištva in postelj do posteljnine in pižam) je bila po zaslugi A. Juratovca pridobljena brezplačno in s pomočjo delovnih organizacij, Rdečega križa, bivše JLA ter Kliničnega centra; tudi prvi, poskusni mesec obratovanja je temeljil izključno na prostovoljnem delu. Zdaj so v zavetišču trije zaposleni (od teh en socialni delavec) ter varnostnik (za nočna dežurstva). Ustanova omogoča popolno oskrbo 24 ur dnevno, tudi ob nedeljah in praznikih, vendar ne zaposluje nobenega dodatnega osebja, ne za režijo ne za pripravljanje hrane ne za čiščenje; tudi stroški prehrane so (zaradi kakovosti in količine) minimalni. V tem smislu je učinkovitost Zavetišča (stroški : rezultati) višja kakor v vseh drugih podobnih ustanovah (npr. zaporih, bolnišnicah, domovih za ostarele, prevzgojnih

¹ "Ilegalci" so tiste osebe, ki nimajo stalnega prebivališča na območju mesta Ljubljane oziroma pridejo neprijavljeni (brez napotil CSD) v Zavetišče; ker njihovo število narašča, se vprašanje njihovega statusa navaja (v omenjenem Poročilu o delu Zavetišča) kot eden večjih problemov, ki ga bo treba rešiti.

² A. JURATOVEC: *Zavetišče...* Str. 4.

domovih ipd.). Drugače pa je z *uspešnostjo*: če jo opredelimo kot stopnjo uresničevanja vnaprej zastavljenih ciljev, potem bi morali uspešnost Zavetišča označiti za komaj zadovoljivo, saj omogoča uporabnikom zgolj preživetje. Če pa imamo v mislih zahtevnejše cilje (omenjeno "svetovavno in animacijsko delo", vključevanje v ustrezne terapije, npr. v program zdravljenja alkoholikov, cilje v smislu resocializacije ipd.), je delo v tej ustanovi neuspešno.

Drugod v Sloveniji tovrstna socialna problematika po splošnem mnenju ni tako izrazita kot v Ljubljani. Nasploh je število brezdomcev večje v večjih urbanih središčih, saj v njih nastaja največ tovrstnih primerov, hkrati pa so večja mesta s svojo gostoto bolj privlačna za brezdomce. O tem poroča npr. Slovenec že leta 1930 (31. X.) z naslovom "Zopet berači v Ljubljani": "Kasna jesen in mraz sta zopet pospešila dotok brezposelnih ljudi v Ljubljano. Večina takih pač misli, da je Ljubljana najprimernejše prezimovališče, v katerem si lahko človek pomaga tudi z beračenjem. Policija je včeraj odvedla na stražnico sedem takih, ki so beračili v Ljubljani."¹

Iz intervjujev, ki so jih opravile študentke VŠSD (sredi oktobra 1991) z ključno izbranimi dvajsetimi (neljubljanskimi) Centri za socialno delo, je razvidno, da Centri ne srečujejo klošarstva kot socialnega problema večjega števila ljudi - deloma zato, ker z njimi sploh nimajo stika, gotovo pa tudi zaradi majhnega števila primerov. V (strukturiranih) intervjujih so spraševali zlasti po številu evidentiranih klošarjev (ali po približni oceni, če ni točnih evidenc) in po storitvah, ki so jih v teh primerih izvajali Centri (za "klošarje" so bili mišljeni tisti brezdomci, ki so brez stalnega ali začasnega prebivališča, brez sredstev za preživljanje in ki niso vojni begunci). Centri, ki so srečali te vrste primere, so izvajali naslednje storitve (gl. tabelo na naslednji strani).

Za konec lahko sklenemo:

- da klošarstvo v slovenskih občinah (v nasprotju z Ljubljano) ni socialni problem; nasprotno pa je vse več revnih ljudi (naraščanje prošenj za družbeno denarno pomoč, stanovanjska stiska), ki jih ne gre enačiti s klošarji po uvodni opredelitvi tega pojma;
- da je najpogostejša usluga centrov klošarjem minimalna enkratna pomoč (hrana, vozna karta, obleka, denar) ter namestitve v razne domove ali zavode;
- da zmanjšanje obstoječih oblik uslug za klošarje (npr. ljubljansko Zavetišče) ne bi prineslo nikakršnih pozitivnih finančnih učinkov, bi pa poslabšalo razmere na tem področju;
- da represivna zakonodaja nima zveze z reševanjem vprašanja klošarstva, pač pa so potrebni ukrepi socialne politike (na občinski, mestni, regionalni ravni);
- poleg zavetišč za klošarje bi veljalo vsaj dostop do hrane in prenočevanje finančno omogočiti vsem, ki so tega potrebni, ne le klošarjem (vpeljati "ljudske" kuhinje, poceni prenočišča-zavetišča, kar bi financiralo mesto in v ta namen izkoristilo bivše vojaške menze ter del prostorov opuščenih vojašnic);
- da je predpogoj kakršnegakoli načina resocializacije revežev:
 - a) omogočiti njihovo fizično *preživetje* (prehrana, zaščita pred vremenom, minimalna zdravstvena pomoč),
 - b) *individualen* pristop (stereotipi o klošarjih zavajajo, ni "tipičnega"

¹ Cit po D. FABEC, *Socialne razmere...* Str. 111.

SREČO DRAGOŠ

CSD	evidentiranih	približna ocena	usluge
1	/	3 do 4 letno	- začasna (denarna) pomoč - poiskali zvezo s sorodniki
2	/	10 letno	- namestitev v dom za stare - namestitev v samski dom - jih motiviramo, da si sami poiščejo bivališče
3	/	1 do 2 na leto	- namestitev v samski dom
4	/	10 letno	- denar za vozno karto domov (v matično občino)
5	eden v petih letih	/	- denar za prevoz (verjetno v matično občino)
6	/	eden v zadnjih nekaj letih	- namestitev v dom za stare
7	/	"zanemarljivo"	- denar za vozno karto (verjetno v matično občino)
8	/	"občasno kakšen primer"	- ureditev začasne nastanitve
9	7 trenutno evidentiranih	povprečno 10 do 15	- oblačila, hrana - občasno kratkotrajno delo na kmetijah za tiste, ki to sprejmejo - možnost zdravstvene oskrbe za tiste, ki so je potrebni
10	/	3 na leto	- namestitev v dom za stare in v mladinski zavod
11	/	"zelo redko kakšen"	- hrana, prenočišče - prevoz do doma (verjetno v matično občino)
12	/	20 letno	- prehrana - denarna pomoč - vključitev v skupino za samopomoč
13	/	20 letno	- osebno delo (iz CSD so jih obiskovali v bolnišnici) - akcija za ustanovitev razdelilnice hrane in zavetišča

klošarja); v tej zvezi navajam življenjsko zgodbo enega od uporabnikov ljubljanskega Zavetišča, povzeto iz časopisa:¹ "49-letni O. je soboslikar. Veliko je delal na tujem. Pravi, da zna tri tuje jezike. Veliko bere, ve celo, kdaj je šel Hanibal s sloni čez Alpe! Delovne dobe ima malo. Najprej je sedel zaradi goljufije, potem pa še zaradi vojske, ker je dezertiral, pa so ga dobili. Z gospodom Jožetom Pučnikom sta skupaj sedela v zagrebškem zaporu. Pred leti, ko je bil še bolj pri močeh, je stanoval v Cukrarni, kjer si je prenočišče sam plačeval. Je delal in zaslužil. Zdaj ne more več. Je bolan. Ciroza. Bi pa kdaj pa kdaj poprijel za kakšno lahko delo, da bi se zamotil in da ne bi ves ljubi dan pohajkoval po mestu. S hrano v zavetišču ni najbolj zadovoljen, je povedal. Pogreša vitaminov, sadja in zelenjave. Za žganje pa našica."

¹ *Nedeljski dnevnik*, 24. III. 1991.

